

поставља себи задатак да да потпуно систематску обраду не само теоретских и примењених економско-финансиских наука, већ исто тако да систематски обради историски преглед учења у свим друштвеним наукама, општу и посебне социологије, социјалну психологију, антропологију, демографију, уставно, административно, међународно, радно, привредно, саобраћајно и трговинско право. Тако широко постављен програм могао се остварити у утврђеном обиму новог лексикона само спровођењем економије простора. Зато у њему нема чланака који својом величином достижу обим монографије, као што је то био случај у ранијем речнику, који је по томе више био енциклопедиски приручник него енциклопедиски речник. Али зато опет, с друге стране, извесни чланци у новом речнику не могу да у пуној мери задовоље читаоца који жели подробније излагање о предмету који га занима.

Као врло корисну новину треба забележити чланке посвећене појединим државама. Они садрже демографско-географске податке, уставно уређење у ширем смислу (укључујући право уопште и уређење судова, главне моменте уставне историје и политичко-социолошку анализу), и подробно обрађен део о привреди (са статистикама).

Већи део досад објављених тзв. биографских чланака поред биографских и библиографских података о аутору, даје преглед развојних фаза његове мисли, истичући како утицаје којима је он био изложен тако и постизаје који су потекли од њега, одређујући, на тај начин, место које он заузима у развоју научне мисли. Може се само зажалити што тих чланака нема више и што је понеки од њих, као например о Хобзу, кратак и непотпун.

Уредници и сарадници су се трудили да уз сваки чланак буде наведена основна литература, чије набрајање понекад захвата и по неколико стубаца. Ипак, местимично се залагају празнине, поред осталих, и у погледу наше, југословенске књижевности.

С обзиром на позитивне квалитете досад објављених свезака, можемо очекивати да ћемо у овом новом енциклопедиском речнику добити неопходно потребан приручник друштвених наука који ће одговарати савременом развоју тих дисциплина.

Милорад В. Симић

Karl Mannheim: *ESSAYS ON THE SOCIOLOGY OF KNOWLEDGE*.
 Edited by Poul Kecskemeti. London, Routledge and Kegan Paul,
 1952, 327 pp.

Књига преминулог професора Карла Манхајма садржи шест студија које је он написао и објавио (изузев једне) у немачким периодичним публикацијама у току своје академске каријере у Немачкој. Долазак национал-социјалиста на власт приморао га је да затражи уточиште у Енглеској, где је најпре (од 1933) био професор социологије на Лондонској школи политичких и економских наука, а затим је (1945) добио катедру педагогије на Лондонском универзитету. Тамошња Манхајмова делатност као педагога и писца допринела је врло много појачању интересовања англосаксонских научника за проблеме социологије знања која је до краја његовог живота (1947) остала у средишту његовог научног рада.

Поред свог главног дела *Ideologie und Utopie* (1929), Манхајм је оставио за собом низ студија од којих је П. Кечкемети одабрао

за ово енглеско издање следећих шест. У првом есеју „Прилози теорији интерпретације гледања на свет“, Манхајм води борбу на два фронта: с једне стране, против тезе да је сваки културни производ у суштини ирационалан и неподобан за анализу, а с друге, против схватања да се свака научна анализа мора саобразити моделу природних наука. — У чланку о историцизму М. полази од поставки Трелча и инсистира на разлици статичког и динамичког начина мишљења. Он истиче да његово учење о историском сазнању као функцији теоретских „становишта“ које је произвела сама историја, није релативизам. Аргумент против релативизма гласи: Ако тврдимо да су „сва“ сазнања само одраз пролазне историске констелације, онда не можемо тражити да се ова тврдња прихвати као „истинита“. Међутим, М. сматра да његов историцизам не подлежи овом приговору, јер, прво, историско сазнање може се проверавати и оно се мора поклапати са познатим чињеницама, затим, друго, ако претпоставимо да је сама истина „сума и суштина“ динамичког процеса историје, онда ће постати бесмислено примењивати „статичке“ стандарде истине на историско сазнање. — У есеју „Проблем социологије знања“, који је уствари приказ Шелерових схватања, М. је под врло jakim утицајем марксизма. Социологија знања је могућна тек кад политичко-економски развој друштва достигне одређен ступањ. „Опозициона наука“ демаскира идеологије ранијих хијерархских система. Социјална сфера је одређујући фактор културе. Социологија знања заузеше место епистемологије. Он не прихвата тезу да класно свесни пролетаријат има монопол „адекватног“ знања, јер, „на сваком ступњу развоја људске мисли, она садржи егзистенцијално детерминисану истину“. — Чланак „Утакмица као културни феномен“ покреће питање зависности интелектуалног живота од расподеле и облика моћи у датом друштву. У овом чланку, као и у следећем „О природи економске тежње за стицањем и њеном значају за друштвено васпитање“, примењује се јак утицај Макса Вебера. Најзад, последњи чланак посвећен је проблему генерација.

У свом уводу Кечкемети излаже неке моменте развоја научне мисли Карла Манхајма. Пре свега, он подвлачи психолошки климат Немачке и Средње Европе после Првог светског рата. Услед радикалних промена, прешло се из разочарења у претеране наде. То је било доба „утопија“. Нове генерације гајиле су наду да су најзад срушене старе заблуде и да је отворен пут новом, потпуном сазнању и одговарајућој акцији. Од утицаја на Манхајма, Кечкемети на првом месту истиче марксизам, јер у основи његове социологије знања је егзистенцијална детерминација (Seinsverbundenheit) мисли уопште и „идеолошка“ природа друштвене мисли наполе. Али Манхајм није био интегрални марксист, и у његовим радовима има доста хетерогених елемената. Као други пресудан утицај на М., Кечкемети помиње покрет ка синтези у културним наукама. Ранији радови из тих дисциплина критиковани су највише стога што су углавном били посвећени изолованим, безначајним појединостима и нису водили рачуна о структури и значају целине. Нова синтетичка метода одбацивала је анализу културних феномена на начин каузалног механизма и инсистирала на томе да се историчар мора ослободити појмова, стандарда и категорија вредности свога времена и заменити их оним из доба које студира. Никакви стандарди ни категорије немају вечиту важност. Интерпретација мора почети дајући сваком продукту временски „индекс“ и доводећи га у везу са „стилом“ дотичног периода. Идеја о „егзистенцијалној детерминацији“ знања потиче из марксизма, а учење о „перспективистичкој“ природи знања има свој корен у историцизму, закључује Кечкемети.

Кечкемети се задржава на критикама Манхајмове социологије знања које су дали Н. О. Dahlke и Е. Grünwald. Основни Далкеов приговор састоји се у истицању логичке тешкоће коју садрже учења о егзистенцијалној детерминацији знања. Његов приговор се своди на већ поменути аргумент против релативизма по коме релативизам сам себи противуречи, јер мора да претпостави своју сопствену апсолутност. И Гринвалд подвлачи ову противречност Манхајмовог учења, додајући да је оно уствари верзија социологизма који је само један облик скептицизма. Међутим, Кечкемети сматра да Манхајм није мислио на тако круту егзистенцијалну детерминацију. Иако се М. није никад јасно изразио на какву детерминацију мисли, Кечкемети сматра да се из његовог општег начина резонувања може закључити да је за њега „крута каузална детерминација“ била „статичка“ категорија „природних наука“ која је потпуно непримењлива на тако динамичну суштину као што је ум. Сем тога, треба се сетити да је фактор коме је М. приписивао одређујућу (или саодређујућу) улогу била „историја“ и да је, по њему, историја процес „пун смисла“. Према томе, ум није детерминисан неком грубом, бесмисленом силом, већ нечим што је и само имало смисла. Манхајмово учење такође подвлачи низ случајних фактора који детерминишу мисаоне процесе. Разне „перспективе“ разликују се по сазнајној вредности: неке су више „пристрасне“, мање „праве“ од других, и пука случајност детерминише свачију перспективу. Али могућно је радити на синтези перспектива, и социологија знања треба да помогне баш у томе. Ако неко открије предубеђење које се садржи у његовој перспективи, он ће моћи да пронађе „истину“ садржану у покретној структури које обухвата све перспективе. Према томе, учење о егзистенцијалној детерминацији мисли служи повећању објективне важности истине.

Ако Манхајмово учење измиче логичком приговору противречности, закључује Кечкемети, оно је изложено методолошком приговору метафизичке произвољности. Јер, „егзистенцијално детерминисана“ мисао је или сувише круто „детерминисана“, или сувише неконтролисано слободна да би се могла назвати „знањем“. Манхајм је увиђао ову дилему, али је сматрао да она постоји само док се инсистира на дефинисању „истине“ на уски, „статички“ начин. Ако је једина истина која је човеку достижна, истина пропозиција учињених једном за свагда и које свако може проверавати, онда је егзистенцијално детерминисаном мишљењу пресечен пут ка истини и историја постаје несазнатљива и ирационална. Али, ако се прихвати теза да се „истина“ суштински састоји у извесном прагматичном карактеру нечијег одговора на реалност, онда тешкоћа нестаје: истина која је човеку достижна јавља се као истина која изражава суштину историске стварности.

Не улазећи овде у подробнију анализу Манхајмових концепција, истакли бисмо њихова два основна недостатка. Прво, његов хисторизам садржи елементе Хегелова телеолошког схватања историје. Друго, његово релативистичко схватање „истине“ доступне људском уму, која се не може до краја научно проверавати, уствари се своди на неосновани скептицизам у погледу људског сазнања уопште, упркос његовом покушају да отклони овај приговор. Али, без обзира на критичке примедбе које се могу учинити неким његовим основним ставовима, несумњиво је да је он за собом оставио дело богато бриљантним научним анализама и закључцима којима ће моћи да се користе сви они који раде у области социологије знања.

Кечкемети је у свом уводу недовољно истакао колико Манхајм дугује, у првом реду, Марксу, а потом и другим марксистима. За-

тим, он је пропустио да Манхајмовој социологији знања противстави друге теоретске покушаје из те области. Ако ништа друго, требало је то учинити бар са Паретовом теоријом резидуа и деривација која полази од супротних позиција, јер би било занимљиво упоредити резултате до којих су они дошли. Најзад, он је скоро занемарио још увек живу дискусију која се води око основних Манхајмових концепција. Студа се у уводу не помиње велики број научника који дискутују о Манхајмовим тезама (R. K. Merton, V. G. Hinshaw, K. Wolff, G. Gurvitch, P. Kahn, K. Popper, H. Barth, — да поменемо само неке), па чак ни дела која имају за предмет Манхајмову социологију знања (на пример: J. J. Maquet: *Sociologie de la connaissance: sa structure et ses rapports avec la philosophie. Etude critique des systèmes de K. Mannheim et de P. Sorokin.* Louvain, 1949).

Милорад В. Симић

Jean Dabin: THÉORIE GÉNÉRALE DU DROIT. Bruxelles, E. Bruylant, 1944, VIII—276 p.

Основна идеја у Дабеновој теорији права јесте та да постоје позитивно право (*droit juridique positif*) и морално природно право (*droit naturel moral*) које у крајњој линији обухвата морал уопште, али не и традиционално природно право правничко (*droit naturel juridique*). Отуда се, према његовом мишљењу, може говорити само о односу морала и права, а не о односу природног и позитивног права.

До појма позитивног права Дабен долази кроз појам друштва. Но он сматра да за појаву овог права није довољно да постоји било какво друштво-заједница (*communauté*), тј. обична солидарност, него да је нужно постојање специфичног друштвеног циља који изискује дисциплину неопходну ради свога остварења. То значи да у сваком друштву које одговара овом захтеву (*véritable société*) постоји могућност појаве позитивног права. Но да ли ће то стварно бити случај зависи од признања најјачег друштва — државе чије се позитивно право (*jus publicum*) може сматрати као право у пуном смислу и које Дабен дефинише као „скуп правила понашања издатих или бар потврђених од стране грађанског друштва (*société civile*) тј. државе санкцијом јавне принуде, да би се у односима међу људима створио поредак који захтева циљ грађанског друштва“. Дакле, да би једно правило имало правни карактер, нужно је да је не само створено или потврђено него и санкционисано од стране државе, због чега и мора да садржи у себи елемент принуде. Овај елемент није за Дабена само услов ефикасности или вредности, него самог постојања права. Но ипак он признаје правни карактер и правилима стварно лишеним санкције у правом смислу речи, као на пример нормама међународног права, схватајући их као правне мада непотпуне.

Разлог постојања позитивног права поред тзв. моралног природног, јесте према Дабену тај што позитивно право има циљ различит од циља морала. Тај циљ јесте тзв. „заједничко добро“ (*bien commun*) друштва, у случају државе, „јавно заједничко добро“ (*bien commun public*). Док циљ морала произилази из човекове природе и састоји се у његовом усавршавању, јавно добро, циљ позитивног права, претставља релативну појаву, зависну од разних услова географског, историског, психолошког и другог карактера. Но и поред своје релативности јавно добро треба, према Дабеновом мишљењу,